

ПРОБЛЕМИ МЕРЕЊА У СУРДОПСИХОЛОГИЈИ

Сања Димоски

Факлутет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београду

*Овај рад бави се проблемом мерења у сурдопсихологији. Овој теми при-
стиућа се кроз историјску призму, приказујући развој сурдопсихологије кроз
развој мерења у овој области. Даје се преглед инструмената (за мерење интеле-
лигенције и мерење карактеристика личности) коришћених од самих поче-
така истраживања, па све до оних који су данас у употреби. Дискутују се ме-
тодолошки проблеми у психологији и сурдопсихологији (учешће испитивача,
давање друштвено пожељних одговора). Рад је нарочито значај дао специфич-
ним проблемима у истраживању глувих и наглувих особа (коришћење инстру-
мената оригинално конструисаних за чујућу популацију, тачно шифрање,
утицај вербалног фактора, недостатак адекватне стандардизације итд.).
Рад је дао приказ мерења у сурдопсихологији у нашој средини. Дискусија и
закључци о овом проблему узимају у обзир чињеницу да је сурдопсихологија
млада научна дисциплина и да је неопходно систематично и стипљиво разви-
јање њеног методолошког апарата.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: мерење, психолошки мерни инструменти, истражива-
ње глувих и наглувих особа;

УВОД

Проблем научног сазнања уско је везан за задовољење низа еписте-
молошких критеријума (општост, објективност, систематичност, пре-
цизност, поузданост), а задовољење ових критеријума предуслов је који
неко сазнање чини научним. Једино на овај начин, самтрају методолози,
долази се до научних истина, што је циљ науке као такве.

Развој сурдопсихологије, младе дисциплине психологије, започиње
слично као и развој саме психологије, првим емпиријским истражива-
њима пре непун век. Развој сурдопсихологије, заправо започиње разво-

јем мерења. Методологија која ће адекватно изучавати предмет сурдопсихологије постепено се развија кроз спровођење истраживања у овој области и критичко дискутовање истих.

За проблем овог рада одабрали смо мерење јер је то процес много-струко детерминисан теоријским, методолошким и практичним импликацијама, те илустративно приказује позицију ове младе друштвено-хуманистичке дисциплине.

Саме почетке конституисања психологије пратило је постављање питања о могућностима мерења психолошких појава на начин сличан мерењу у природним наукама. Мерљивост подразумева могућност да се датом својству појаве (варијабле), у датој ситуацији, једнозначно припише одређена бројна вредност. Постигунти мерљивост појава у психологији, одувек је био императив којем се тежило. Упркос чињеници да су варијабле које изучава психологија сложене структуре, те их је тешко мерити, историјски гледано афирмација психологије као науке се остваривала и преко развоја мерења. Од мерења у психофизици (мерења једноставних осета), преко области когниције (мерење интелигенције Бине Симоновом скалома), социјалне психологије (мерење социјалних ставова скалама ставова), те развоја психометрије и психодијагностике – био је то пут развоја саме психологије.

У најширем значењу, мерење је придавање бројева објектима и догађајима у складу са неким правилом (Стивенс, наведено према Хавелка и сар. 1998). Ова правила, између осталог треба да обезбеде прецизност, односно поновљивост - могућност да се у поновљеном мерењу добију исте или врло блиске вредности мерене појаве. Мерење у психологији треба да обезбеди једнозначност добијених мера, објективност, прецизност, поузданост и валидност.

Методолошки проблеми у психологији, па тако и сурдопсихологији су многобројни и разноврсни. Један од значајних је околност да је у појединим врстама мерења сам човек, истраживач - мерни инструмент. Осим што, без обзира колико трениран (нпр. у опсервацији), човек није потпуно ваљан инструмент, он својим понашањем или присуством у ситуацији мерења нужно утиче на степен егзактности добијених података. Методолошке тешкоће изазване учешћем испитивача срећемо у различитим врстама психолошких истраживања, од експерименталних, преко научног посматрања, па све до оних која се спроводе интервјуом, скалом процене или анкетом.

С друге стране, појединац, као предмет интересовања психологије, чије особине, способности, вештине, понашање, психолошко мерење претендује да утврди, може бити склон изражавању друштвено пожељ-

них одговора, симулацији или дисимулацији симптома и сл. Код особе оштећеног слуха, осим наведеног, може се срести и тешкоћа у интроспекцији, артукулацији и експресији сопствених интимних доживљаја, емоција или мисли, као и тешкоће у самопроцени (што је присутно нарочито код деце).

Након превазилажења почетних дилема у вези могућности мерења психолошких феномена, данас, када је њихово мерење уобичајено, као основно питање остаје – који је ниво мерења могуће обезбедити. Стивенс разликује четири нивоа мерења које може обезбедити одређени мерни инструмент: номинални, ординални, интервални и рацио. За потребе овог рада довољно је нагласити да се у психологији често користе ординални и интервални начини мерења. За интервални начин мерења (нпр. тестови за мерење интелигенције који резултате изражавају путем коефицијанта интелигенције) подразумева се коришћење, осим непараметријских статистичких техника, у одређеним ситуацијама и многих параметријских, које се заснивају на претпоставци о нормалној дистрибуцији мереног својства.

Развој мерења у сурдопсихологији

Свакако није случајно што се оцем сурдопсихологије сматра Рудолф Пинтер (Rudolf Pinter), истраживач који је управо покушајем мерења у области сурдопсихологије задобио ово почасно звање. Сами зачеци развоја ове научне дисциплине, везани су за императив мерења који младим научним дисциплинама традиционално доноси епитет научности.

Ипак, не треба занемарити период који је непосредно претходио Пинтеровим (1915) и Питнеровим и Патерсоновим (Pinter and Paterson, 1917) истраживањима интелектуалних способности глуве деце. То је период покушаја коришћења Бине Симонове скале за мерење интелигенције (Годарова верзија) у мерењу интелигенције глуве деце што је водило погрешним закључцима о њиховој менталној ретарадацији, те критичком приспитувању резултата и одустајању од коришћења ове скале. Тада се први пут наметнуло значајно методолошко питање о погодности инструмената који су конструисани за чујућу популацију, за психолошко испитивање популације оштећеног слуха. Овај тренд – коришћење инструмената који су оригинално конструисани за мерење интелигенције особа очуваног слуха, за мерење интелигенције глувих, којим је и почело мерење у сурдопсихологији, одржао се до данашњих дана.

Све до данашњих дана, фреквентна је употреба тестова способности који су конструисани за популацију чујућих: Векслерова скала (Вес-

hslar Intelligence Scale), Равенове прогресивне матрице (Raven progressive matrices), Гудинаф цртеж људске фигуре (Goodenough Draw-A-Man Test) и тд. Њихова модификација и адаптација при употреби са глувим испитаницима углавном се своди на селекцију задатака, поједностављање упутстава, а најчешће давање и вебалне и гестовне инструкције (уобичајено је коришћење ASL – American Sign Language).

Коришћење тестова способности, оригинално конструисаних за мерење способности глувих испитаника или испитаника са проблемима у свери језичких и комуникативних пробелма, почело је конструкцијом Пинтеровог невербалног менталног теста (Pinter Non Verbal Mental Ability Test), Пинтер-Патерсонове скале (Pinter and Patterson Nonlanguage Test), па све до Теста Онтарио школе (Ontario School Ability Examination, Amoos. H), Хиски-Небраска теста за глуву малу децу (Hiskey Nebraska Test of Learning aptitude), Шнајдер-Оменовог невербалног теста интелигенције (Snijders-Oomen Non-Verbal Intelligence Test), Смит-Џонсонове невербалне манипулативне скале (Smith-Johnson Nonverbal Performance Scale)...

Истраживања интелигенције глувих, гледано кроз историјску призму, а пратећи страну литературу (наведено према Вернон, 2005), спровођена су инструментима: Гудинафов тест цртежа људске фигуре (Goodenough Draw-A-Man Test), Хиски тест (Hiskey Test), Рандалова скала (Randall's Island Series), Рандалова манипулативна скала (Randall's Performance), Минесота тест за предшколски узраст (Minnesota Preschool test), Мерил Палмеров текст (Merrill-Palmer Test), Грејс Артуров тест (Grace Artur Test), Чикашки невербални тест (Chicago Non-Verbal Test), Пинтеров тест интелигенције (Pinter IQ Test), Лекотометеров тест (Lectometer Test), Лејтер Хиски тест (Leiter Hiskey test)... У ранијим периодима, од 1930. године до 1960. године, у западној литературу се најфреквантније наводи Гудинаф цртеж људске фигуре (Goodenough Draw-A-Man Test) и Чикашки невербални тест (Chicago Non-Verbal Examination), а од 1960-тих, преовлађује коришћење манипулативних скала (Performance IQ test).

Осим што је извесни број ових инструмената оригинално конструисан за чујућу популацију, највећи број студија подразумева групно тестирање глувих испитаника. Овај начин тестирања носи ризик од јављања комуникативних проблема, немогућност поштовања извесног броја правила када се тестирање спроводи са глувима, те могућег провоцирања одбијајућег става глувих испитаника према тестирању.

Овој пракси придружила се и она која се тиче коришћења тестова способности (оригинално конструисаних за глуве) али који су стандар-

дизовани у земљама у којима су конструисани, те се закључивање понекад врши без норми које би се односиле на децу и омладину оштећеног слуха у другим срединама.

Методолошке тешкоће у мерењу интелигенције глувих особа, између осталог, доводе до добијања различитих налаза о интелигенцији глувих што отежава генерализације и доношење закључака о овој испитиваној појави.

Када се ради о инструментима за мерење личности глувих, од најранијих дана, па све до данас, умногоме се користе инструменти оригинално конструисани за популацију нормалног слуха. У литератури се уобичајено наводи, као прво истраживање личности деце оштећеног слуха, оно које је на малом узорку глувих спровела Брунsvик (Brunchwig, 1936), након чега је приступила конструисању инвентара личности намењеног специфично глувима (Personality Inventory for Deaf Children). Од тада, за процену личности глувих, користе се и инструменти специфично конструисани за ову популацију.

Неки од познатијих аутора који су развијали ову област сурдопсихологије, а који су користили инструменте намењене процени чујуће популације су: Брунsvик (Brunchwig, 1936), Баркер (Barker, 1953), Нас (Nass 1964), Петрова (Petrova, 1971), Мајклбаст (Myklebust, 1964), Болт (Bolt, 1973).

Мерење у сурдопсихологији било је под утицајем развоја пројективних техника у психологији и психодијагностици, те се појављују истраживања која користе ове технике, нпр. Мајклбаст (Myklebust, Цртеж људске фигуре, 1964), Левинова (Levine, Поршахов тест, 1981), а у нашој средини Живковић (ИЕС - Ид-Его-Супер Его тест, 1970) и Радоман (Цртеж љуске фигуре, 1979).

Данас су у уобичајеној употреби, у испитивању социјално-емоционалног функционисања глувих следећи инструменти: Медоу-Кендалов инвентар за процену социо-емоционалног статуса глувих адолесцената (Meadow-Kendall Social/Emotional Assessment Inventory for Deaf Students, Meadow-Orlans), Кућа-дрво-човек пројективни тест (Hous-Tree-Person) и новија верзија (Kinetic House-Tree-Person Drawings, Robert C. Burns), Тест аперцепције за децу (Children's Apperception Test - С. А. Т., Leopold Bellak and Sonya Sorel Bellak), Инвентар депресивности младих (Children's Depression Inventory, CDI, Kovacs), Инструмент за мерење квалитета живота младих оштећеног слуха (Quality-of-Life Measure for Deaf or Hard of Hearing Youth) и још многи други. Код одраслих глувих испитаника користи се Упитник самопоуздања одраслих (Adult Self-assessment questionnaire, AP NAP, Cox and Aleksander), Баков инвентар

депресивности (Beck Depression Inventory), Зунгова скала самопроцене депресивности (Zung Self-Rated Depression Scale), Хамилтонова скала депресивности (Hamilton Depression Scale) и тд.

Скале процене које попујавају независни посматрачи, нпр. вапита-чи користили су познати аутори из ове области, нпр. Шлезингер и Медоу (Schlesinger and Meadow, 1971), а данас је ова пракса настављена углавном када се ради о развојним скалама и оним које процењују понашање глуве деце, где се као процењивачи најчешће користе родитељи или наставници.

За процену понашања глуве деце, данас се користе скала Конерове (Conners' Rating Scales, C. Keith Conners) и Ахенбахов инструмент (Achenbach Child Behavior Checklist, T. M. Achenbach).

Са приличним тешкоћама врши се процена психопатолошких индикатора код популације глувих. Историјски је познато идентификовање сурдофреније, како ју је назвао Басилер (Basiler, 1964), појаве која се среће код одређеног броја глувих пацијената које карактерише одсуство говора, слаба социјализација, бизарно понашања и тд., где постоји ризик од погрешног дијагностификовања као схизофреније. Неки ауторни, (нпр. Polland, 1998) сматрају да постоји ризик од претераног дијагностификовања психопатологије код особа оштећеног слуха. Данас је у употреби је Хареов инструмент за процену психопатије (Hare's Psychopathy Checklist-Revised, PCL-R), Скала психотичних симптома (Psychotic's Symptom Racting Scale), ММПА преведен на АСЛ (Minnesota Multiphasic Personality Inventory), Упитник за дијагностику личности – 4 (**Personality diagnostic questionnaire-4 (PDQ-4)**)...

Развој мерења у сурдопсихологији везан је и за коришћење развојних скала: Вајнеланд скала социјалне зрелости (Vineland Social Maturity Scale), Линколн-Озерецки моторна развојна скала (Lincoln Oseretsky Motor Development Scale), Гејзелова развојна скала (Gesell Developmental Scale), Бејлијева скала (Bayley Scales of Infant Development)...

Мерење у сурдопсихологији у нашој средини

Мерење когнитивних способности деце и особа оштећеног слуха, мерење личности, као и мерење психопатолошких индикатора у нашој средини карактерише употреба малог броја психолошких инструмената, као и употреба инструментата који нису прилагођени за коришћење на популацији глувих у нашој средини.

За мерење интелигенције глувих најфреквентније се користи Векслерова манипулативна скала, а донекле и Хиски Небраска тест. WISC

скала је стандардизована и адаптирана за потребе у нашим условима (Миклош Биро, 1987), а ревидирана верзија, РЕВИСК стандардизована је за популацију хендикепираних (Хрњица и сар. 1991). Стандардизација невербалне скале РЕВИСКА за глуве урађена је на малом узорку, пре 20 година и није много у употреби. Хиски Небраска тест нема норме за нашу популацију глувих. Нема развијеног мерења интелигенције одраслих глувих испитаника.

Мерење личности као и мерење психопатолошких индикатора глуве деце и одраслих испитаника у нашој средини није развијено. У мало-бојним истраживањима коришћена је неколицина инструмената: пројективни тест Маховер тест цртежа људске фигуре и Кућа-Дрво-Човек, ММПА, Ид-Его-Супер Его тест, скале SCARED (скала за процену анксиозности) и ЕСВІ (за процену понашања), Инвентар депресивности младих, као и друге скале које су конструисане за потребе ад хоц истраживања. Поузданост ових инструмената, када се користе на популацији глувих испитаника углавном није испитивана, као ни њихове друге метријске карактеристике, факорска анализа, нити је било утврђивања норми. Осим тога инструменти су се најчешће користили без модификације која би их прилагођавала глувим испитаницима, те је очекивано дејство вербалног факотра. Нека истраживања су спроведена без контролне групе чујућих испитаника. У новије време спроведено је истраживање које се бави могућностима примене Инвентара депресивности младих, аутора Kovacs, (Димоски и сар. 2011) и Инструмента за процену појма о себи, аутора March (Стојковић и сар. 2011) када се користе на популацији београдских средњошколаца оштећеног слуха.

Последњих деценија, у нашој средини, у замаху је развој мерења ставова према особама оштећеног слуха и ставова према инклузији, нарочито образовној инклузији. Ова област не карактерише се тако компликованим методолошким захтевима који би морали бити задовољени да би се испитивање ваљано спроводило, јер није неопходна никаква нарочита адаптација инструмената. Ставови према глувима могу се мерити уобичајеним психолошким техникама (скале ставова), те је развој ове области олакшан.

Критика стања психолошког мерења у сурдопсихологији у нашој средини односила би се на мали број инструмената, процедуре неприлагођене глувима, недостатак стандардизације инструмената, изостанак норми, коришћење инструмената код којих постоји ризик или извесност упливисања вербалног факотра, употреба скала процене за процењиваче који немају довољно релевантних чињеница о глувим испитаницима, а пре свих мали број психолошких истраживања.

Ипак, заступамо тезу, да упркос оваквом стању истраживачке праксе у нашој средини, заснованом умногоме на скромним материјалним и кадровским потенцијалима, а не на недовољној професионалности сурдопсихолога у нашој средини, психолошко тестирање значајну улогу постиже у клиничком раду. Потенцијали психолошких тестова, па макар они били малобројни, као што су они који се користе у нашој средини, изразито су плодотворни у психодијагностици, психолошкој процени у образовним условима, као и планирању третмана, индивидуалног образовног курикулума или рехабилитације.

ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧЦИ

Познати императив постизања мерљивости варијабли као један од критеријума који младе друштвено-хуманистичке дисциплине морају да достигну да би се сматрале научним нужно је опрезно преиспитати како се би се избегла ситуација формалног задовољења овог захева, али суштинског дестимулисања развоја научног сазнања у сурдопсихологији.

Историја психологије указује на неке трендове који су грубо осиромашивали предмет изучавања психологије у сврху постизања методолошке прецизности. Можда је најмаркантији пример бихејвиористичког учења о томе да је предмет изучавања психологије само оно што је споља видљиво (мерљиво). Илустративна је и ера коришћења скала ставова, у раној фази развоја мерења ставова, која је својом хиперпродукцијом допринела настанку појаве „скаломаније“, како ју је окарактерисано сам Терстон, један од најпознатијих утемељивача ове области психологије (наведено према Хавелка и сар. 1998).

Развој сазнања у сурдопсихологији, као и многим другим областима психологије говори о нужним спорим помацима којима се развија научна мисао. Данашње стање одликује велики број иностраних емпиријских истраживања, али и постојање неконзистентних, а често и контрадикторних налаза разних истраживачких студија. Овакво стање онемогућава доношење ваљаних закључака о испитиваним појавама и отежава генерализације. Ово говори о нужном критичком приступу истраживачкој пракси, као и неопходном систематичном и стплљивом развијању методолошког апарата. Може се сумирати став који описано стање праксе психолошког мерења у сурдопсихологији објашњава методолошким тешкоћама умногоме везанима за упливисање вербалног фактора у психолошка истраживања, као и сложеносту предмета изучавања - психолошким функционисањем особе оштећеног слуха.

Психолошко функционисање особе оштећеног слуха детерминисано је низом фактора, од времена настанка и врсте слушног оштећења, преко типа, времена и ефикасности рехабилитације која је спровођена, све до дејства психолошких варијабли – породичне подршке, типа социјалног окружења и тд. Слободним језиком се може рећи да не постоји глувоћа као феномен, већ много различитих феномена глувоће. С друге стране, испитати психолошко функционисање особе оштећеног слуха, нарочито када су у питању психолошке функције у већој мери везане за апстрактно, имагинативно функционисање или вербални фактор (нпр. машта, интимни доживљаји, унутрашњи говор, мотивација...) изузетно је сложено.

Коришћење пројективних техника, које је историјски гледано, било доста присутно у покушајима мерења личности деце и одраслих оштећеног слуха, и дало вредне доприносе сазању о личности ове групе испитаника, данас је дестимулисано савременим емпиријским захтевима који подразумевају коришћење високо квалитетно стандардизованих тестова код којих су повољне метријске карактеристике, утврђена факотрска анализа и сл. што није могуће у потпуности спроводити код пројективних тестова личности. Ово доводи до ризика од потпуног изостављања коришћења пројективних техника које су, ипак, по својој природи, у великој мери одговарајуће глумим испитаницима, јер на минимум своде дејство вербалног фактора. Такође, оне су доста погодне за испитивање глуве деце јер често подразумевају цртање као начин спровођења испитивања што је деци блиско и провокативно. У пракси, тумачење пројективних техника подразумева специјализовану обуку (нпр. Роршахов тест) или бар велико практично умеће у тумачењу, те је њихова вредност у проучавању личности глувих потенцијално највећа у клиничком раду.

Коришћење вербалних техника, односно било какво упливисање вербалног фактора у резултате тестирања популације глувих представља велики методолошки проблем. Особе оштећеног слуха могу имати смањену способност разумевања вербалног материјала, као и продуковања вербалних одговора на тестовни материјал. Такође, њихов појмовни репертоар може бити скроман, способност апстрактног мишљења недовољно развијена, а интроспекција и имагинација недовољна.

Данас се у истраживачкој пракси врше софистицирана статистичка проверавања дејства вербалног фактора на резултате глувих испитаника, нарочито на тестовима личности. Сматра се да различите варијабле, које често нису у довољној мери контролисане у истраживач-

ким студијама личности особе оштећеног слуха (развој говора, степен искуствене, емотивне, социјалне и едукативне депривације, етиологија и време настанка слушног оштећења, време започињања и трајање рехабилитације, постијање кохлеарног импланта и др.) снажно упливишу у резултатима ове групе људи на тестовима личности. Савремени трендови потенцирају узимање у обзир квалитета феномена глувоће код испитаника и наглашавају тешкоће у посматрању популације глувих као хомогене.

Због свега наведеног, стање мерења у сурдопсихологији би смо могли окарактерисати као развијено, али и као стање које имплицира потребу за новим истраживачким замасима који би постојеће психолошке мерне инструменте направили квалитетнијим, допринели развоју нових, нарочито оних оригинално конструисаних за популацију глувих и систремаатски радили на прилагођавању психолошких процедура популацији оштећеног слуха. Емпиријска истраживања у сурдопсихологији морају задовољавати специфичне услове које налаже рад са глувима. Ту се пре свега мисли на избегавање дејства вербалног фактора, као и спровођење индивидуалних тестирања. С друге стране, за сурдопсихологију као младу научну дисциплину морају бити релевантна и истраживања која се спроводе на нижим нивоима мерење, као и клиничка истраживања. Клиничка истраживања која често не задовољавају круте методолошке захтеве ипак значајно доприносе повећању сазнања о особама оштећеног слуха и феномену глувоће као таквом. Сурдопсихологија ресурс својих знања треба да развија на основу налаза добијених психолошким мерењем, али и свих других поступака који доприносе повећању знања и стимулисању даљих истраживања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bailly, D., Dechoulydelenclave, M. B., Lauwerier, L. (2003). Hearing impairment and psychopathological disorders in children and adolescents. Review of the recent literature. *Encephale*.29(4):329–37.
2. Basilier, R. (1964). Surdophrenia: The psychic consequences of congenital or early acquired deafness. Some theoretical and clinical considerations. *Acta Psychiatrica Scandinavia*, 40, 362–374.
3. Black, P. A. & Glickman, N. S. (2006) Demographics, Psychiatric Diagnoses, and Other Characteristics of North American Deaf and Hard-of-Hearing Inpatients, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 11(3) 303–321.
4. Barry Critchfield, B. A., (2002) *Cultural Diversity Series: Meeting the Mental Health Needs of Persons Who Are Deaf*. National Technical Assistance Center for State Mental Health Planning (NTAC).
5. Greenberg, M. T., & Kusché, C. A. (1989). Cognitive, Personal, and Social Development of Deaf Children and Adolescents. In M. C. Wang & M. Reynolds (Eds.), *Handbook of Special Education: Research and Practice* (3). Elmsford, NY: Pergamon Press.
6. Greenberg, M. T., & Kusché, C. A. (1993). *Promoting social emotional development in deaf children: The PATHS project*. Seattle and London: University of Washington Press.
7. Fergelj, S. (2005). Psihometrija. Metod i teorija psihološkog merenja. Beograd. Centar za primenjenu psihologiju.
8. Kovacs, M. (1985). The Children's Depression Inventory (CDI). *Psychopharmacology Bulletin*, 21, 995–998.
9. Levin, A. (2009). Deaf Children's Behavior Often Mistaken for Mental Disorder. *Psychiatric News* 44(2), 23–34.
10. Misiaszek, J., Dooling, J., Gieseke, M., Melman, H., Misiaszek, J. G., Jorgensen, K. (1985). Diagnostic considerations in deaf patients. *Comprehensive Psychiatry*, 26(6), 513–521.
11. Mitchell, T. V., & Quittner, A. L. (1996). Multimethod study of attention and behavior problems in hearing-impaired children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 25(1), 83–96.
12. Myers, R. R. (1995). *Standards of care for the delivery of mental health services to hard of hearing people*. Silver Spring: National Association of the Deaf.
13. Radoman, V. (2005). Surdopsihologija. Beograd. Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

14. Pollard, R. (1998). Psychopathology: In Marschark M & Clark M. D.(Eds.), *Psychological perspective on deafness*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. 171–197.
15. Pollard, R. (2005). Psychological testing studies: Psychosis symptom rating scale. *Deaf Health Task Force*. University of Rochester School of Medicine.
16. Pešikan, A.(1995). O merenju u psihologiji. Beograd. Centar za primenjenu psihologiju. Institut za psihologiju.
17. Ridgeway, S. M. (1997). Deaf People and Psychological Health – some preliminary findings. *Deaf Worlds*, 1(13). 9–17.
18. Havelka, N., Kuzmanović, B., Popadić, D. (1998). Metode i tehnike socijalno-psiholoških istraživanja. Beograd. Centar za primenjenu psihologiju.
19. Harmer, L.(1999) Health care delivery and deaf people: practice, problems, and recommendations for change. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 4 (2), 73–110.
20. Savoldelli G. (1975). Extraversion (e), neuroticism (n), and psychoticism (p) in deaf people. *Archiv fur Psychiatrie und Nevenkrankheiten*,22, 213–223.
21. Sacks, O.W. (1989). *Seeing voices: a journey into the world of the deaf*. University of California Press.
22. Siousioura, D., Tasoulas, S. & Alexandropoulos, K. (2011). Primary application of the personality diagnostic questionnaire-4 (PDQ-4) in persons with special needs: A case study of the personality of a deaf person. *International Journal of Medicine and Medical Sciences* 3(8), 262–267,
23. Vernon, M. (1980). Perspectives on deafness and mental health. *Journal of Rehabilitation of the Deaf*, 13, 9–14.
24. Vernon, M. (1987). Outcomes: Deaf people and work. In: Mindel E.& Vernon M. (Eds.), *They grow in silence: Understanding deaf children and adults*. Silver Spring, Maryland: National Association of the Deaf.
25. Vernon, M. & Andrews, J. (1990). *The psychology of deafness: Understanding Deaf and Hard of hearing people*. New York: Longman.
26. Vernon, M. (2005). Fifty Years of Research on the Intelligence of Deaf and Hard-of-Hearing Children: A Review of Literature and Discussion of Implications, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 10(3) 225–231.
27. Vestberg, P. (1989). *Beyond Stereotypes: Perspectives on the Personality Characteristics of Deaf People*. Gallaudet University. Washington, D. C.

PROBLEM OF MEASURING IN THE PSYCHOLOGY OF DEAF AND HARD OF HEARING PERSONS

SANJA DIMOSKI

Fakulty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade

ABSTRACT

This paper deals with the problem of measuring, in the psychology of deaf and hard-of-hearing persons. This topic is approached through the historical prism, showing uprising of psychology of deaf and hard-of-hearing persons through the development of measurement in this area. It gives an overview of instruments (for measuring intelligence and personality traits) from the ones from very beginning of research, to those who are still in use today. The work discusses the methodological problems in psychology and psychology of deaf and hard-of-hearing persons (participation of examiners, giving socially desirable answers from participants). Particular importance has given to the specific problems of research of deaf and hard-of-hearing persons such as use of original instruments developed for normal-hearing persons, group testing, influence of verbal factors, lack of adequate standardization and so on... The work gave insight of measurements in the psychology of deaf and hard-of-hearing persons in our community. Discussion and conclusions on this issue take into account the fact that the psychology of deaf and hard-of-hearing persons is young scientific discipline, and that there is a need for systematic and patient development of its methodological apparatus.

KEYWORDS: measurement, psychological measurement instruments, the research of deaf and hard-of hearing persons;